

Motion till riksdagen

1988/89: So235

av Bengt Westerberg (fp) m. fl.

De äldre

När riksdagen i december 1988 fattade beslut med anledning av regeringens äldreproposition var det i stor enighet om att valfrihet, integritet och trygghet skall vara ledstjärnor för äldreomsorgens utveckling under 1990-talet.

Men verkligheten för många äldre i Sverige är fjärran från dessa mål.

För många som bor kvar hemma eller i servicehus är det svårt att få den vård och omsorg de behöver.

För den som inte är nöjd med den sociala hemtjänsten eller hemsjukvården saknas det alternativ.

För många som vill bo på servicehus eller ålderdomshem är det flera års väntetid.

För många som genomgått behandling på sjukhus och inte kan klara eget boende finns ingenstans att ta vägen. De blir kvar inom sjukvården fast de är färdigbehandlade.

För flertalet åldersdementa saknas vettiga vård- och boendialternativ.

För många som vill flytta närmare sina anhöriga är det omöjligt att få del av den nya kommunens och det nya landstingets äldreomsorg.

För många som behöver en operation eller behandling för att klara hälsan är väntetiden lång.

Problemen inom äldreomsorgen har många orsaker. Personalbrist, centralisering, huvudmannaskapstvister, byråkratisk stelbenthet och bristande resurser är några av dem.

Problemen är många men svensk äldreomsorg är också under omvandling.

Bara under det senaste året har i riksdagen fattats beslut som gör det möjligt att rusta upp och bygga ålderdomshem, en boendeform som var på väg att utmönstras men som uppenbarligen många gamla vill ha. Männskor har också fått möjlighet att vårda en svårt sjuk anhörig mot rimlig ersättning. Detta är förbättringar inom äldreomsorgen som vi i folkpartiet arbetat länge för. Vi noterar nu med glädje att vårt arbete har burit frukt.

I kommuner och landsting pågår ett intensivt arbete för att förbättra och utveckla äldreomsorgen. Det är självklart att denna förändringsprocess tar tid.

Riksdagens beslut om äldreomsorgen inför 1990-talet skall föras ut och tillämpas. Personalpolitiken skall läggas om och personalrekryteringen intensifieras. Institutioner och boendialternativ skall byggas eller rustas upp. På många håll skall verksamheter och organisationsstrukturer förändras. Nya service- och vårdformer skall prövas.

Äldreomsorgen i Sverige är under stark utveckling. Mycket av det som nu sker innebär en förändring i rätt riktning. Samtidigt står vi inför stora utmaningar. Vid nästa sekelskifte kommer antalet 85-åringar att vara dubbelt så stort som 1970 och antalet 95-åringar kommer att ha tredubb-
lats.

Äldreomsorgen kommer att kräva stor kunskap och stort engagemang under de kommande decennierna. Vi vill i denna motion peka på några områden där utvecklingen går för långsamt och där viktiga insatser kan göras för att den skall gå fortare.

Huvudmannaskapet

I en särskild delegation under biträdande socialminister Bengt Lindqvists ledning utreder representanter från kommun- och landstingsförbunden huvudmannaskapet för äldreomsorgen. Delegationen skulle ha varit färdig vid årsskiftet men skall nu, enligt vad biträdande socialministern senast har uppgivit, ha avslutat sitt arbete i mars.

Vi vill understryka vikten av att denna fråga snarast löses. När lösningen väl är nådd återstår nämligen det grundläggande problemet: att finna goda samverkansformer mellan företrädare för olika specialiteter och kompetenser inom äldreomsorgen.

En lösning i huvudmannaskapsfrågan är en nödvändig del av men långt ifrån hela lösningen på äldreomsorgens problem. Det är därför mycket beklagligt att arbetet dragit ut på tiden och särskilt angeläget att det snarast förs i hamn.

Valfrihet

De äldres möjlighet till valfrihet när det gäller boende och service betonas i alla beslut om äldreomsorgen. Det är dock viktigt att det inte stannar vid ord utan att önskan att nå valfrihet följs upp av lagändringar, försöksverksamheter och avtal som gör det möjligt att utvidga den.

Ålderdomshemmen

När det gäller boendet har möjligheterna till valfrihet ökat genom att socialdemokraterna i riksdagen accepterat tanken att behålla ålderdomshemmen. Det är nu viktigt att denna valfrihet blir verklighet och att intentionerna i riksdagens beslut om ålderdomshemmen förs ut till kommunerna.

I den rapport, "Boende för gamla, handikappade och långvarigt sjuka", som socialstyrelsen och bostadsstyrelsen överlämnade till regeringen 1988 och i den däri ingående delrapporten "Äldres boende" uttrycks oro för att det skall skapas för många platser i ålderdomshem enligt de nya, enklare bestämmelserna. Därför föreslås i rapporten en rekommendation till kommunerna att vid ny- och ombyggnad av ålderdomshem undvika en "ensidig lägenhetssammansättning".

Bostadsstyrelsen och socialstyrelsen vill också komplettera nuvarande bestämmelser med krav på att de "ofullständiga lägenheterna ... på ett enkelt sätt i framtiden (skall kunna) läggas samman med intilliggande lägenhet". Ombyggnad skall inte få försvåra en framtida sammanläggning.

Det är folkpartiets bestämda uppfattning att man från centralt håll inte nu ytterligare skall motverka eller komplicera om- och nybyggnad av ålderdomshem. Förslagen från bostadsstyrelsen och socialstyrelsen bör inte genomföras. Riksdagen bör ge regeringen detta till känna.

Hemtjänsten

Också vad gäller hemservice och färdtjänst bör valfriheten öka. Mycket av den nödvändiga förnyelsen kan ske inom den offentliga sektorn. Det handlar framför allt om att släppa loss personalens kreativitet och sunda förnuft. De allmänna råd om den sociala hemtjänsten som socialstyrelsen för närvarande arbetar med kommer förhoppningsvis att rymma förslag om decentralisering av ansvar och befogenheter.

Målet med en förnyelse måste vara att de möjligheter till självständigt beslutsfattande och egna val som är självklara för andra människor skall finnas även för äldre.

Skall detta lyckas fullt ut måste det skapas alternativ också inom hemtjänsten. Andra än kommunen bör ha möjlighet att erbjuda social hemtjänst. Intresset för att driva denna typ av verksamhet kan finnas såväl hos ideella organisationer, t. ex. pensionärsorganisationer, som hos privata vårdgivare. Denna verksamhet bör då ges samma stöd som den kommunala. Kommunen skall dock fortsätta att ha det övergripande ansvaret för verksamheten.

En metod som borde prövas är att ge dem som är i behov av stöd servicekuponger som berättigar dem till en viss mängd av dessa tjänster. De skall sedan fritt få välja mellan olika producenter. Folkpartiet har i en motion om den offentliga sektorns förnyelse yrkat att riksdagen som sin mening skall ge regeringen till känna att den bör initiera en försöksverksamhet med denna inriktning.

Möjlighet att flytta

Människor skall själva bestämma var i landet de vill bo. Självklart skall ingen människa, gammal eller ung, tvingas att flytta mot sin vilja. Lika självklart skall alla människor som vill kunna byta bostadsort.

En del gamla och sjuka människor med beroende av särskilda boende- eller vårdformer sitter i dag i en sorts kommunarrest. Visst kan de i och för sig flytta närmare sina anhöriga eller någon annanstans men ingen kommun och inget landsting, vare sig den de lämnar eller den de flyttar till, vill betala vård och boende.

Glädjande nog utfärdade landstingsförbundets styrelse i november 1988 rekommendationer till sjukvårdshuvudmännen att medverka till att en långtidssjuk patient som så önskar skall få sluten somatisk eller psykiatrisk

långtidsvård i ett annat landsting. Från kommunförbundets sida finns ännu inga motsvarande rekommendationer.

Mot. 1988/89
So235

Problemet behandlades också i regeringens äldreproposition där frågan hänsköts till den äldredelegation som utreder huvudmannaskapsfrågan.

Enligt folkpartiets mening är det av yttersta vikt att gamla och sjuka som vill flytta snarast ges möjlighet att göra det, också i de fall de behöver särskilt boende och vård. Om landstingsförbundets rekommendationer inte får avsedd effekt eller om kommunerna misslyckas med att finna en lösning bör lagsstiftning tillgripas för att klara problemet. Riksdagen bör ge regeringen detta till känna.

Integritet

Integritet innebär att ha rätt till en privat sfär, till ett eget inre rum där ingen har rätt att komma in utan lov.

Att respektera andras integritet skall inte stå i motsats till en strävan att bry sig om. I samspelet mellan människor är det självklart att engagera sig, att vara förstående, att lägga sig i när någon far illa eller lider av ensamhet. Men det är lika självklart att lämna den enskilde i fred när han eller hon önskar det. Att låta var och en välja sällskap och att, ibland eller ofta, välja ensamheten. Att acceptera att varje individ har hemligheter och förtroeligheter som de själva vill vårda. Så är det för friska människor. Så skall det också vara för dem som är sjuka.

Eget rum

En människa som är så sjuk att han eller hon tvingas leva på institution måste ha rätt till den integritet som möjligheten att välja rumssällskap eller ett eget rum innebär.

Rätten för den som så önskar att få eget rum måste förverkligas. Av äldrepropositionen framgår att endast 27 procent av dem som vårdas inom den somatiska långtidsjukvården har ett eget rum. Vi upprepar därför vårt krav på att riksdagen bör besluta om ett särskilt stöd för att förbättra förhållandena inom långvården. Vi föreslår att ett temporärt statsbidrag skall utgå som möjliggör för huvudmännen att snabbare bygga om lokala sjukhem, centrala sjukhem och långvårdskliniker.

Statsbidraget bör vara prestationsrelaterat. De huvudmän som påskyn- dar ombyggnaden eller kan uppvisa fler enbäddsrum för vård på institu- tion från ett år till ett annat bör få del av statsbidraget.

Vi föreslår att riksdagen för den kommande femårsperioden anslår 100 milj. kr. årligen till denna verksamhet. Riksdagen bör uppdraga åt regeringen att närmare utforma villkoren för att erhålla statsbidrag.

Trygghet

Trygghet innebär att kunna få vård när man behöver den, att det den dag man inte orkar eller mäktar längre finns hjälp att få. Det innebär också att ha ekonomiska resurser så att man klarar att hålla en rimlig standard.

Dementa

Mot. 1988/89
So235

Det finns cirka 100 000 dementa personer i Sverige i dag. De drabbas av en grym och obotlig sjukdom som successivt försätter dem i en ökande grad av förvirring, depression och viljelöshet. 95 procent av dem är över 65 år. De dementa och deras anhöriga lever i en mycket besvärlig situation och åtnjuter mycket sällan den trygghet som adekvat vård och behandling innebär.

I en särskild motion behandlar vi demensvården och föreslår bl. a. att alla dementa skall kunna få plats i dagvård senast 1997 och att ett statligt stimulansbidrag för utbyggnad av gruppboende för dementa skall införas.

Köer i sjukvården

Mer än hälften av sjukvårdens resurser används för de äldre. I stor utsträckning är det också de äldre som drabbas av köer och väntelistor i sjukvården. Det innebär otrygghet och onödigt lidande och dessutom att belastning på hemtjänst och färdtjänst ökar. Alla människor i Sverige måste garanteras en god sjukvård, oavsett ålder.

I en särskild motion om sjukvården föreslår folkpartiet att 200 milj. kr. per år skall anslås för insatser mot köerna till gråstarrs-, höftleds- och kranskärlsoperationer samt strålbehandling av cancerpatienter.

Köerna "ut" från sjukvården är också ett allvarligt problem. Det drabbas dem som tvingas bo på sjukhus längre än nödvändigt men också dem som väntar på behandling. Dessa köer av färdigbehandlade patienter kapas genom utbyggnad av ålderdomshem, gruppboende och hemtjänst.

Anhörigvård

Som tidigare anförts i motionen välkomnar folkpartiet den möjlighet att under 30 dagar vårda en anhörig i hemmet som införs i år. När vi fått erfarenheter av hur denna möjlighet till anhörigvård utnyttjas och verkar finns det anledning att överväga om systemet skall utvecklas vidare.

Vid långa vårdtider bör den anhörige som är intresserad erbjudas möjlighet till anställning.

Undantagandepensionärer

Före 1982 var det möjligt att ställa sig utanför ATP-systemet om man hade inkomst av annat än förvärvsarbete. Detta påverkar rätten till ATP och pensionstillskott.

En stor grupp av dem som begärt undantag från ATP lever på en mycket låg standard. Gällande bestämmelser om avräkning av pensionstillskott mot den ATP som skulle ha utgått om undantagande inte skett får konsekvensen att dessa ålderspensionärer som enda pension uppbär grundbeloppet inom folkpensioneringen.

Det är angeläget att öka de s. k. undantagandepensionärernas trygghet genom att förbättra deras förmåner. Det pensionstillskott som i dag utgår

till pensionärer med låg eller ingen ATP bör betalas ut också till dem som inte har någon ATP för att de ställt sig utanför systemet. Det bör ankomma på regeringen att lägga fram ett förslag om detta så att förslaget kan träda i kraft den 1 januari 1990.

Den ATP som skulle utbetalas för dessa pensionärer om inte undantagande varit gällande reducerar också eventuellt KBT som de annars skulle varit berättigade till. Det är orimligt att ersättning som ej utbetalas skall ingå i inkomstberäkningen som grundar rätt till andra förmåner i försäkringssystemet. Det bör ankomma på regeringen att utforma förslag till lagändring som ger berörda pensionärer rätt till KBT fr. o. m. den 1 januari 1990.

KBT

Skillnaderna i KBT mellan olika kommuner är ännu stora. Det leder till oacceptabla skillnader i levnadsstandard mellan pensionärer som bor i olika kommuner men i övrigt har liknande omständigheter.

Det finns enligt vår uppfattning anledning att ifrågasätta om KBT i framtiden skall vara en primärkommunal uppgift. Det finns skäl som talar för att KBT skall utgå efter samma regler i hela landet. Vi anser att pensionsberedningen bör ges i uppgift att överväga detta. Denna översyn bör också inrymma frågan om statsbidrag skall utgå vid olika former av gruppboende, t. ex. gruppboende för dementa där den boende saknar en fullvärdig bostad i det statliga bostadssubventionssystemets mening.

På lång sikt är det angeläget att det sker en samordning av folkpensionen och KBT. Behovet av samordning mellan pensionsreglerna och KBT visas också av att en pensionär med enbart folkpension och pensionstillskott som är berättigad till KBT i vissa fall kan få en högre standard efter hyra än en pensionär med låg ATP som saknar rätt till KBT.

Hemställen

Med anledning av vad ovan anförts hemställs

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om bostadsstyrelsens och socialstyrelsens förslag angående om- och nybyggnad av ålderdomshem.¹⁾

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om gamla och sjuka människors möjligheter att flytta också i de fall de behöver särskild vård och boende,

2. att riksdagen beslutar om ett femårigt stimulansbidrag om 100 miljoner kronor per budgetår i syfte att stimulera ombyggnaden av institutioner så att rätten till eget rum kan förverkligas i hela landet före mitten av 1990-talet,

3. att riksdagen för nästkommande budgetår beviljar ett stimulansbidrag om 100 miljoner kronor för ombyggnad av institutioner (den slutna äldre vården) i syfte att förverkliga rätten till eget rum,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om pensionstillskott vid eget undantagande från ATP,¹] Mot. 1988/89 So235

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om KBT till undantagandepensionärer.²]

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om översyn av reglerna för KBT.²]

Stockholm den 23 januari 1989

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karin Ahrland (fp)

Charlotte Branting (fp)

Sigge Godin (fp)

Ingela Mårtensson (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Karl-Göran Biörsmark (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Elver Jonsson (fp)

Anne Wibble (fp)

Daniel Tarschys (fp)

¹ 1988/89: Bo227.

² 1988/89: Sf279.